

Genushistoria och den tvärvetenskapliga genusforskningen

Monika Edgren

Ämnet genushistoria har i Sverige varit framgångsrikt såtillvida att antalet avhandlingar har ökat stort under de senaste 15 åren. Jag har emellertid en intuitiv uppfattning att den kvantitativa framgången inte har inneburit motsvarande deltagande i det tvärvetenskapliga genusforsarsamtalet. Ökningen av antalet genushistoriker i Sverige sammanfaller med en teoretisk radikaliserings av det tvärvetenskapliga genusfältet. Denna artikel bidrar med en reflektion kring det tvärvetenskapliga genusfältets förändring och dess eventuella implikation för genushistorikers benägenhet att publicera sig i Nordens ledande tvärvetenskapliga genustidskrift *Tidskrift för genusvetenskap*, tidigare *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Med deltagande menar jag att man publicerar sig i tidskriften och förhåller sig till/refererar till det tvärvetenskapliga, internationella (ofta anglosaxiska) fältet. I sammanhanget är det intressant att veta att *Tidskrift för genusvetenskap* indexeras i databasen ERIH (European Reference Index of the Humanities) som omfattar tidskrifter av hög kvalitet och att tidskriften helt uppfyller kraven för databasen Web of Science där en ansökan om upptagande för närvarande behandlas.

Sverige har jämfört med övriga Norden en hög andel av såväl etablerade historiker som doktorander inom det genushistoriska fältet.¹ Bland svenska genusforskare är historikerna flest och närmast utmärker sig litteraturvetarna. Enligt databasen GENA (GENusAvhandlingar) finns sedan 1960 och fram till 2004 ca 100 registrerade avhandlingar i historia (inklusive ekonomisk historia och idé- och lärdoms historia) med kvinnohistorisk och genushistorisk inriktning. Av dessa publicerades ca 40 under 1990-talet och lika många 2000–2004. Ökningen under 2000-talet är således stor. Litteraturvetarna publicerade 62 avhandlingar under hela perioden.²

Enligt en bibliografisk studie av svenska genusforskare internationella publiceringar, utförd av Camilla Norrbin på uppdrag av Nationella sekretariatet för genusforskning, publicerar genusforskare sig huvudsakligen inom sin egen disciplin. Norrbin har undersökt genushistoria och genus sociologi.

De huvudsakliga publikationsformerna för båda ämnena är monografier och antologier. Bland genushistorikers internationella publiceringar dominerar *Scandinavian Journal of History*.³ Koncentrationen av publicering inom kärndisciplinen gäller inte enbart svenska genushistoriker. Elisabeth Haavet konstaterar att norska genushistoriker inte heller publicerar sig i tvärvetenskapliga genustidskrifter, men att detta inte är något nytt; de har haft som strategi ända sedan 1970-talet att satsa på integrering med historieämnet, dock utan att uppnå någon tyngd inom historiefacket, enligt Haavet.⁴

Utifrån en studie som differentierar tidsperioderna konstaterar Judith Bennett att artiklar i historia rörande tiden före 1800 har avtagit i tidskrifter som *Gender and History*, *The Journal of Women's History* och *Women's History Review*, men även i en tvärvetenskaplig tidskrift som *Signs. Journal of Women in Culture and Society*. En förklaring Bennett anger till att historiker som arbetar med äldre tid inte deltar i tvärvetenskapliga genustidskrifter är bristande intresse för historiska perspektiv hos forskare i andra discipliner än historia.⁵ Jag antar att hon menar att tidskrifterna därför inte är så intresserade av att ta emot manus från historiker som arbetar med tiden före 1800. En annan förklaring hon anger är att intresset för utomamerikansk och utomeuropeisk historia har ökat. Jennifer Manion som analyserar trender i nordamerikansk historieforskning antyder att orsaken istället kan vara bristande originalitet i forskningen om förmodern tid. Studier inom sexualitetsfältet i historieforskningen menar hon lider av heteroessentialism. Forskarna i sexualitetsstudier har inte tagit till sig queerperspektiven som pekar ut hur normer skapas, utan behandlar samkönad sexualitet i ett avvikelseperspektiv.⁶

Att forskningen i tvärvetenskapliga genustidskrifter fjärrat sig från genushistorikerna antyds också i ett temanummer 2009 av den norska *Tidskrift för Kjønnforskning* med författare från historieämnet. Detta nummer publicerades just för att råda bot på genushistorikers osynlighet och frånvaro i genusvetenskapliga tidskrifter. Enligt redaktörerna, Gro Hagemann (gästredaktör), Jorun Solheim och Åse Røthing, har könsforskarna dragit sig tillbaka till sina discipliner. Det kan bero på att villkoren för tvärvetenskap har försämrats, dvs. att radikaliseringsen av den genusvetenskapliga debatten har gjort det problematiskt att delta för historiker som av tradition är empiriskt inriktade. Närmare bestämt menar Hagerman m.fl. att poststrukturalism och dekonstruktion samspelar illa med historieämnets konservativa karaktär. Både historiefacket och könsforskningen är förlorare på denna utveckling, menar de, och påpekar att historieämnet i Norge fick kritik vid senaste utvärderingen för bristande teoretisk reflektion.⁷ Innan jag diskuterar vad radikaliseringsen av den genusvetenskapliga debatten har inneburit vill jag i korthet redogöra för hur genushistorikernas deltagande har förändrats i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* och *Tidskrift för genusvetenskap*, vars redaktörskap jag lämnade vid årsskiftet 2010.⁸

*Kvinnovetenskaplig tidskrift/**Tidskrift för genusvetenskap 1980–2008*

Jag kan konstatera att genushistoriker i Sverige, med vissa undantag, inte deltar så ofta i det tvärvetenskapliga genussamtalet. Med andra ord skickar genushistoriker inte sina artiklar till *Kvinnovetenskaplig tidskrift* och *Tidskrift för genusvetenskap* i en omfattning som står i relation till dessa historikers ökade antal, alternativt blir deras manus inte accepterade. Historiska perspektiv i artiklar inom ämnen som religionsvetenskap, litteraturvetenskap och teknikstudier är också betydligt mer sällsynta än förr, och framförallt är artiklar om äldre tid nästan helt frånvarande i tidskriften. I siffrorna nedan gällande historikers representation i tidskriften är det, med vissa undantag, svenska historiker jag talar om, även om tidskriften också översätter texter av utländska forskare. Mellan 2000 och 2008 översattes t.ex. 21 artiklar. Ingen av dessa var skriven av en historiker, men en författare hade ett klart historiskt perspektiv: sociologen Leonore Davidoff.

Kvinnovetenskaplig tidskrift grundades i Lund 1980. De första redaktörerna var ekonomhistorikern Anita Göransson och konstvetaren Anna-Lena Lindberg. Från första början fanns en ambitiös satsning på att göra svenska forskare bekanta med internationell kvinnovetenskap.⁹ Tidskriften slog an en tvärvetenskaplig och internationell ton som fortsatt vara dess signum. Under 1980-talet gav tidskriften ut fyra hela temanummer med enbart historiska studier. Medeltid, 1600-, 1700- och 1800-tal var representerade som historiska block.¹⁰ I ett nummer med temat "Kvinnligheten som historisk kategori", som innehåller fyra historiska artiklar om hur kvinnohistoria påverkar historievetenskapen, framhåller redaktörerna att fokus är föränderligheten i kvinnors roller. Med detta vill man ha sagt att det kvinnliga är historiskt konstituerat. En av författarna, Elisabeth Fox-Genovese, menar att det sociala könet är en historisk kategori. Objekt för sådana studier kunde vara familj, reproduktion, patriarkat, klasskamp. Det var alltså de historiska processernas formande av kvinnlighet som var intressant för ett sådant forskningsprogram.¹¹ Historiska perspektiv var även närvarande i många artiklar och teman från olika andra discipliner. Det var som om historiska perspektiv på exempelvis konst, hälsa, teknik, teologi eller rätt gav dessa en särskild tyngd när det gällde uppdragandet och synliggörandet av kvinnors villkor och föränderligheten av kvinnligheten. Historiska perspektiv ansågs helt enkelt vara fruktbara inom många discipliner.

I ett nummer 1990 introducerade historikern vid Åbo akademi, Marianne Liljeström, queerperspektiv i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Hon menar här att studierna om sexualitet bör handla om heteronormer istället för avvikare. Liljeström refererar till namn som senare blivit självklara inom det tvärve-

Kvinnovetenskaplig tidskrift 1981:4, tema: Kvinnors konst och kritiken av den patriarkala konstideologin.

tenskapliga genusfältet, nämligen Judith Butler, Michel Foucault, Monique Wittig, Rose Braidotti.¹² Detta var verkligen något nytt, men i övrigt skedde det ingen direkt omorientering under de första åren av 1990-talet. Artiklarna handlar i allmänhet om kvinnors villkor och om kvinnlighetens förändringar. Queerartikeln är en ensam svala. 1994 kom så ett temanummer "Feministisk litteraturforskning". Det innehåller en deklARATION om en vetenskaplig positionsförskjutning. Redaktörerna skriver att

omvärderingar, perspektivbyten, positionsförskjutningar är ett genomgående tema för numret [...] det känns naturligare att ge mångfalden inom denna del av litteraturvetenskapen samlingsrubriken "feministisk litteraturforskning" istället för "kvinnolitteraturforskning".¹³

Här skedde alltså en förskjutning från begreppet kvinnoforskning till feministisk forskning. Numret innehåller också en enkät som redaktionen skickade ut till tio litteraturforskare, varav Gunilla Domellöf, Umeå, talar om att "en vital nyorientering har ägt rum", liksom att "forskningen om kön som social kategori och verklighetsstrukturerande princip öppnar nya perspektiv för den

tvärvetenskapliga teoriutvecklingen”. Domellöf framhåller också att ”tanken på könsskillnad som meningsskapande process har inte heller vunnit någon djupare förståelse inom normalvetenskapen”. Margareta Fahlgren, Uppsala, en av de tillfrågade, skriver att hon väljer begreppet feministisk för att visa att det handlar om ”kön som kategori”. Lisbeth Larsson, Lund, framhåller att det skett en ”perspektivförskjutning från sociologi till text” vilket har ”vitaliserat teoribildningen” och att ”dekonstruktionens ifrågasättande av centrala begrepp som subjekt, identitet och kön har [...] inneburit en frigörelse från de fasta ideologiska former där kvinnovetenskapen var på väg att fastna”.¹⁴

Som ytterligare ett tecken på perspektivförskjutningen gav *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1998 ut temanumret ”Sex och kön”. Det är ett nummer som på bred front för fram och diskuterar queerperspektiv och likaså begreppet dekonstruktion. Redaktör är idéhistorikern Pia Laskar. I detta nummer deltar tre historiker, varav en s.k. äldrehistoriker: Gunlög Fur. Här diskuteras förtjänster och begränsningar med queerperspektiv och den problematiska uppdelningen i kön och genus, samt på vilket sätt kön, sexualitet och ras är områden för exkluderingar. Furs studie skulle jag vilja säga är unik genom att hon för samman sexualitetsforskning och postkoloniala perspektiv i en äldrehistorisk kontext. Hon diskuterar föreställningar om köns- och sexualitetsåtskillnad och exkluderingspraktiker i ett kolonialt gränsmöte mellan samisk och svensk kultur.¹⁵

De förskjutningar jag talat om här skall jag återkomma till. De utmärks av en poststrukturalistisk ansats och en kritik av kvinnoforskningens fokus på identiteter och kan sammanfattas under några nya begrepp som könsskillnad som meningsskapande och dekonstruktion.

Men under hela decenniet fanns också minst lika många teman och artiklar som vittnade om att det inte skett en allomfattande omorientering. Det är framförallt historiker som för fram queerperspektiv och återigen visar denna disciplins förmåga att bidra med kunskapsutvecklingen, men nu med ett helt annat historiebruk än i den ”gamla” kvinnoforskningen. Nu består bidraget i att, med hjälp av historia, visa på vilket sätt kunskap förändras och på hur anspråken på kunskap bidrar till exkluderingar. Det består också i att visa att historien inte är en rätlinjig process. Dekonstruktion som är ett nytt begrepp förs fram av litteraturforskare för vilka själva texten är central. Tillsammans utgör kritiken en feministisk vändning som förebådar 2000-talets utveckling, då alltfler artiklar följer i spåren av 1990-talets förskjutningar. Samtalen i artiklarna blir då också mer filosofiska och teoretiska. Av 190 artiklar deltar historiker med ca tio procent under 1990–1999.

Kvinnovetenskaplig tidskrift inleder 2000-talet med ett tema ”Andras andra” (andra med liten bokstav) och som på första sidan förespeglar att numret skall handla om hur skillnader skapas och hur vi är delaktiga i åtskillnads-

produktion och kategorisering av andra. Numret inleds med en artikel om feministisk filosofi och synen på subjektet. Filosofen Åsa Carlsson jämför här en modernistisk syn på subjektet representerad av Seyla Benhabib med en postmodernistisk representerad av Judith Butler. Vidare introduceras i tidskriften begreppet intersektionalitet av litteraturforskaren Nina Lykke.¹⁶ Debatterna om könsskillnad följs upp med ett helt temanummer 2002 "Könsskillnad" och där upplösningen av det binära könstänkandet är i centrum. I detta nummer diskuterar t.ex. litteraturvetaren Rita Felski filosofiska och politiska konsekvenser av den feminism som grundar sig på könsskillnad istället för att se könsskillnad som meningsskapande. Felski analyserar två fält som hon menar representerar den "mest sofistikerade nya feministiska forskningen", nämligen psykoanalytiska teorier och postkoloniala studier. De är sofistikerade för att de "erkänner problemen med att försöka definiera kvinnors skillnad i universella termer".¹⁷

Lisbeth Larsson talade i intervjun ovan om att identitetsbegreppet läste fast kvinnovetenskapen och att det med dekonstruktionen kom nya begrepp. Denna omorientering visar sig i det ökade intresset för hur subjektivitet skapas. Poststrukturalistiska perspektiv är centrala i såväl teoretiska som empiriska artiklar i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* och *Tidskrift för genusvetenskap* av de svenska historikerna Sara Edenheim, Ulrika Holgersson, Paulina de los Reyes och Helena Tolvhed. Jag har även själv publicerat en artikel inom detta perspektiv. Artiklarna behandlar queerperspektiv, postkoloniala perspektiv och vetenskapskritiska perspektiv.¹⁸ Historiker deltar under denna period i ungefär lika stor utsträckning som tidigare varav flera med artiklar i de spår som nämnts. Samtidigt har andra historiker deltagit inom områden som jag vill benämna kvinnohistoria och könsskillnadshistoria, t.ex. kvinnlighetens och manlighetens förändringar, men i allt mindre utsträckning under 2000-talet.

2007 bytte *Kvinnovetenskaplig tidskrift* namn till *Tidskrift för genusvetenskap*, vilket emellertid inte skall ses som uttryck för att begreppet genus först nu slagit igenom. Det har, som bekant, en mycket längre historia. Av ca 149 publicerade artiklar under det första decenniet av 2000-talet är 19 artiklar skrivna av historiker, ca 13 procent. Det är en marginell ökning som inte svarar mot genushistorikernas ökade andel från 1990-talet t.o.m. det första decenniet av 2000-talet. Bortsett från en artikel av Leonore Davidoff om privat och offentligt i feministisk historia, en av Gunlög Fur om kön, etnicitet och sexualitet samt min egen om sexuellt våld under tidigt 1800-tal, sträcker sig tidsperioden som längst tillbaka till andra hälften av 1800-talet.¹⁹

Nedan skall jag mer ingående diskutera perspektivförskjutningarna från ett historikerperspektiv, och särskilt från ett socialhistoriskt perspektiv, eftersom det är det jag känner bäst, men också för att socialhistorien var i särskilt

fokus för den poststrukturalistiska kritiken. Jag är medveten om att denna historieskrivning inte är helt relevant för hela den tvärvetenskapliga genusforskningen, men här skriver jag för en historisk tidskrift.

Kvinnohistoria och könsskillnad under 1980-talet

Historia har förståtts som en empirisk vetenskap och jag tror att så länge det fanns en tilltagande efterfrågan på framförallt socialhistorisk kunskap om det förflutna deltog historiker på bred front i det tvärvetenskapliga genus-samtalet. Kreativiteten i att hitta nya källor med nya infallsvinklar visste inga gränser. Särskilt socialhistorien bidrog till detta. Eliabeth Haavet, som undersökt teman och samtal vid de nordiska kvinnohistorikermötena, konstaterar att temat "Kvinnor och arbete" drog de största skarorna under hela 1980-talet, men även vid ett möte i Kungälv 2002 hade detta tema flest deltagare. "Materialiteten og empirin som det primære grunnlag for kjønnteoretiseringen [var] slått fast", menar hon.²⁰ Socialhistoria definierar jag i detta sammanhang som studiet av marginaliserade grupper, deras erfarenheter och identiteter, utifrån materialtyper som historiker vanligtvis inte arbetade med förrän under 1970-talet, t.ex. fackföreningsprotokoll, domböcker, bouppteckningar, populära sånger och mantalslängder. Sådant material gällde som bevis "about the social structures, institutions, and life experiences of millions of ordinary people", menar historikern William H. Sewell Jr.²¹

Socialhistoria var centralt, vitalt och oundgängligt när den akademiska kvinnovetenskapliga agendan formulerades under 1960- och 1970-talen och så småningom i Sverige resulterade i avhandlingar under 1980- och 1990-talen. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* bar många spår av den betydelse historien gavs och som inte kan uttryckas bättre än Maria Mies svar på frågan varför historia är viktig för kvinnor. Hon sade att de

likt andra förtryckta grupper behöver historia för att förstå och förändra sin situation. Historia kan lära dem att denna situation är resultat av en utvecklingsprocess och inte biologiskt bestämda fakta. Genom historiska studier kan kvinnor också nå en identitet de har förlorat i det moderna samhället karakteriserad av konsumism och brist på historiskt insikt.[...] Det är nödvändigt att kombinera historieskrivning med görandet av historia.²²

Mies programförklaring kan ses som en pågående intervention i historieämnet som redan då fått sin kanske mest slagkraftiga titel med Sheila Rowbothams bok *Hidden from History* från 1973. Rowbotham redogör i inledningen för sin egen resa i historien som skolbarn och sedan vid Oxford som student, socialist och kvinna, och för den särskilda betydelse ett kvinnomöte vid Rus-

kin History Workshop 1970 hade för henne som forskare och feminist. Att forska om kvinnor var inte bara att bli medveten om de historiska exkluderingsarna och att gräva i källorna för att (åter)finna kvinnornas historia och en (förlorad) identitet; hon säger att det är en

illusion att enbart samlandet av fakta förändrar vår bild av det förflutna för det finns inget sådant som empiriska studier som inte kommer från en särskild syn på världen. "Förvrängd" historia deklarerar inte hur den blivit förvrängd, vilket är djupt rotat i det existerande samhället och speglar synen hos de härskande.²³

Socialhistoria var, som sagt, centralt i den tvärvetenskapliga ansatsen att (åter)ta kunskap, (åter)upprätta exkluderade grupper och ge dem tillbaka deras identiteter som kollektiv, men inte genom en empiristisk epistemologi. Som Rowbotham hävdar krävs teoretiska perspektiv. Den dominerande vid den här tiden var den s.k. ståndpunktsteorin som innebär en kunskapsposition grundad i kvinnors (och andra förtrycktas) erfarenheter. Att tala från en underordnad position skapar kunskap bortom vedertagna sanningar, enligt denna teoretiska position.²⁴ Ståndpunktsteorin är som Rowbotham framhåller just en ståndpunkt, dvs. ett erkännande av att man har en strukturellt underordnad social position och att man utifrån denna får kunskap om de sociala sammanhangen. Det är alltså ett insisterande på att erfarenhet är en grund för kunskap. Erfarenheter bearbetas gemensamt i ett politiskt rum, t.ex. i rörelser och i fackföreningar. Genom den kollektiva bearbetningen skapas identiteter och erfarenheterna får en politisk dimension. Vid tioårsjubileet av *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1989 skriver redaktörerna att kvinnovetenskapens potential visar sig i tvärvetenskapen och i att den lever av det "faktum att den materiella erfarenheten (vardagens), dvs. forskarens hela liv som kvinna, bildar utgångspunkt för forskningsperspektivet och inte trängs bort som 'ovetenskapligt'".²⁵ Det handlade således om att vardagslivet och det som ofta kallades "det privata" skulle erkännas som intressant och giltigt för vetenskapliga studier. Och inte minst att det privata är politiskt, som tidens slogan formulerades kraftfullt. Men det handlade också, som framgår av citatet, om en problematisering av den vetande forskaren. Denna var dock otillräcklig, vilket har att göra med den bakomliggande essentialistiska könsynen.

Den kvinnovetenskapliga interventionen, som citaten från Mies och Rowbotham illustrerar, innebar således ett insisterande på att det är skillnad mellan män och kvinnor och att denna är en följd av ojämlika samhälleliga villkor, vilka speglas i vardagen, exempelvis i arbetet, i rätten, eller i vetenskapen. Kvinnohistorien gjorde kvinnor (och andra underordnade) till historiska (ontologiska) subjekt med identiteter och agentskap, dvs. identitet antogs följa av

den sociala skillnaden. Skillnaden mellan män och kvinnor var också en given utgångspunkt för den radikalfeministiska kritiken mot det heterosexuella förtrycket, med kända namn som Kate Millet och Shulamith Firestone som publicerade sedermera klassiska texter redan ca 1970.²⁶

*Poststrukturalismen och queerkritiken mot könsskillnadsteorier
under 1990- och 2000-talen*

Att bli benämnd kvinna är problematiskt, vilket Denise Riley påpekade i en bok med namnet ”*Am I that name?*”²⁷ Titeln signalerar frustration över att bli benämnd, utskild som en sort, en kategori, en annan. Denna fråga var viktig också för en av de ledande debattörerna och inspiratörerna för det tvärvetenskapliga feministiska fältet, Joan Wallach Scott. Hon var inbjuden som huvudtalare vid det nordiska kvinnohistorikermötet på Hässelby slott 1989 och enligt Elisabeth Haavet väckte hennes programförklaring stort intresse, men också mycket tvivel om den verkligen pekade ut en fruktbar väg. Scott var en av dem som kritiserade genushistoriens studier av förtryckta gruppers erfarenhet och som gjorde oss uppmärksamma på hur subjekt konstitueras i de historiska processerna. Hon tog avstånd från uppfattningen att subjekten finns före den sociala inskrivningen och likaså att identiteter följer av strukturella sociala positioner. Som historikern Kathleen Wilson skriver kan inte de sociala relationerna tänkas utan kunskapssystemen som ordnar dem.²⁸ Istället bör vi fråga vilka kunskapssystem det är som ordnar de sociala relationerna och lär oss att förstå dem på ett visst sätt. Tillskrivningen, och därmed hävdandet av identiteter som bygger på ontologiska kategorier/grupper och deras anspråk på upprättelse genom historien, har som statsvetaren Wendy Brown hävdat varit problematiskt, eftersom den förutsätter att historien skall tjänstgöra som befriare samtidigt som den varit en del av förtrycket. Hon framhåller en politik som avvisar upprättelsen av de historiska oförätterna och istället vänder blicken mot framtiden.²⁹

Kritiken mot socialhistorien sammanfattar mycket av det som också är Joan W. Scotts kritik, varför det är relevant att här fokusera på denna. Sewell hävdar att socialhistoriker tänkte sig erfarenheter som oberoende av idéer och språklig förmedling. Ett problem, menar han, är att den socialhistoriska forskningen innebar att grupper ses som fundamentala byggstenar i samhället. Byggstensmetaforen indikerar ett närmast slutet system där elementens ömsedidiga beroende är centralt. Som bl.a. Ernesto Laclau och Chantal Mouffe hävdat produceras samhället här som ”en objektiv totalitet”. Denna totalitet skapas emellertid av kunskapssystemen som lär oss att läsa samhället som en objektiv totalitet.³⁰ Sett från Laclaus och Mouffes perspektiv borde kunskapsobjektet istället vara hur kunskap producerar det sociala, inte kun-

skap om människors sociala vara eller deras upplevelser av det sociala.

Jag vill argumentera för tron att den radikaliserings som skedde inom det tvärvetenskapliga genusfältet byggde på ett anammande av denna kritik, vilket tog sig uttryck i en omfattande teoretisk debatt under 1990-talets andra hälft i bl.a. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Debatten eldades på av, då i Sverige gryende, queerteoretiska perspektiv och gällde inte bara den s.k. essentialistiska identitetssynen, utan även själva objektet för studierna. Queerforskningens objekt var inte de marginaliserade och exkluderade, utan den norm som skapade exkluderingarna. Foucaultperspektiven anammades av queeraktivister under 1990-talet, men hade redan under 1980-talet debatterats av bl.a. David Halperin. I queerdebatterna ställdes också utifrån Foucault frågan om den historiska periodiseringen som hotar att dölja mångfalden av sexualiteter. Jens Rydström menar att inga historiker deltog i debatten om temporalitet. När det gäller frågan om mångfald tror han att ”minoritetshistoriker” hade det så mödosamt att bryta mark att det då blev för motigt att övergå till att studera normer. Kanske, tillägger han, är historiker också lite trögare än andra humanister och hänger för hårt fast vid källkritiken.³¹ Några få historiker inom sexualitetsforskningsfältet har bidragit till att föra ut queerperspektiv i den genusvetenskapliga debatten, inte minst genom *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Genom kraven på upplösning av identiteter kom de teoretiska debatterna att handla om skillnad och normskapande och de empiriska studierna om hur skillnad etablerats i olika sammanhang. Men det var inte enbart queerforskningen som bidrog till debatterna under 1990-talet utan även den postkoloniala kritiken.

Den postkoloniala kritiken

I USA pågick redan under 1970-talet en debatt om hur den vita medelklassfeminismen bortsåg från det förtryck som svarta kvinnor lever under och som inte kan reduceras till en konflikt mellan män och kvinnor. Audre Lorde och bell hooks krävde att rasismens historia skulle ges utrymme och uppmärksamhet likvärdig med sexismens och uppmanade vita feminister att upphöra att marginalisera svarta kvinnors erfarenheter. Problemet är den västerländska feminismens universella anspråk och därmed också dess separation av tid från rum.³² Som ett metodologiskt svar på hur alla olikheter bör hanteras lanserade juridikprofessorn, Kimberlé Crenshaw 1989 begreppet intersektionalitet vilket i hennes tolkning innebar att se och förstå hur olika skillnader som kön, klass, ras korsas (*intersect*).³³ Crenshaws förslag innebar att kategorier adderades till varandra. Genus, klass, ras, sexualitet tänktes i kategorier och maktordningarna förstods som åtskilda, men korsade.³⁴ Med debatterna som följde sattes fingret på förtryckets komplexitet, att en individ kan erfara olika former av förtryck:

som kvinna och som lesbisk, för att ta ett exempel. Denna kritik fanns i och för sig redan inom den marxistiska kvinnoforskningen genom uppmärksammandet av klasskillnad, vilket Nina Lykke påtalat.³⁵ Studieobjektet var både ojämlikhet och identitetsskapande utifrån de förtrycktas erfarenheter. Denna form av skillnad som jag talat om är relationell och har sin bas i uppfattningen om ojämlikhet mellan grupper, bestående av enhetliga subjekt: mellan kvinnor och män, mellan enskilda kvinnor, mellan enskilda män. Tänkandet i ontologiska kategorier är utmärkande. Som Leslie McCall framhåller i en artikel om intersektionalitet antas kategorier ha en motsvarighet i verkligheten, men i själva verket är det ”språket (i den vidare sociala diskursiva meningen) [som] skapar en kategorisk verklighet snarare än tvärtom”.³⁶

Introduktionen av begreppet intersektionalitet blev också början till en mer djupgående debatt om den västerländska feminismens beroende av sin egen historiska och kontextuella situering och om den oproblematiserade förståelsen av hur tid och rum är sammanlänkade. Föreställningen om en linjär tid har som den feministiska kulturgeografen Doreen Massey hävdade inneburit att rummet essentialiserats, dvs. att statsgränserna uteslutande har utgjort gränserna för kulturer och identiteter, utan förbindelselänkar till den övriga världen.³⁷ Introduktionen av begreppet intersektionalitet var också början till en debatt om fragmentering. Kritikerna ansåg att förnekandet av ett universellt förtryck fick förödande konsekvenser för kvinnor.

Den form av skillnad som jag diskuterar ovan handlar om att ”skilja sig från”. Kvinnor skiljer sig från män och kvinnor skiljer sig från varandra, liksom män skiljer sig från varandra. Denna skillnad handlar om social åtskillnad mellan enhetligt förstådda subjekt. Men den postkoloniala analysen har också bidragit med den s.k. identitetskritiken och skapat nya begrepp, som t.ex. hybriditet, som en kritik mot essentiella identitetsuppfattningar, men även för att förstå skillnader inom de individuella subjekten.³⁸

Skillnad producerar subjekt

I feministiska samtal och debatter problematiserades också relationen mellan den kunskapande vetaren och studieobjektet, eller de människor man som forskare representerar. Att utgå från likhet med dem man representerar demonstrerar en problematisk hållning, tron att man som kvinna har ett omedelbart tillträde till andra kvinnors erfarenheter. Att hantera skillnad är inte bara komplicerat. Det innebär också makten att benämna olikhet. Hur bestämmer man exempelvis vad som ryms i begreppet kvinna och hur tar man ansvar för benämningen? Talar man om strukturella, kollektiva positioner eller om ontologiska subjekt? Som de feministiska forskarna Caroline Ramazanoglu och Janet Holland framhåller består makt i

att bestämma vad skillnad mäts mot och hur ”den andre” relaterar till ”den samme” och att detta inte är lika tillgängligt för forskare och de som man forskar om. Det är inte heller lika tillgängligt för alla forskare. Skillnader mellan kvinnor handlar inte bara om teori, idéer och identiteter, utan om historiska erfarenheter, diskurser, relationer och vardagsliv. I den intellektuella debatten uppstår kamp om vad skillnad har för mening och effekter men debatterna handlar också om faktisk erfarenhet av orättvisor och förtryck av till följd av andrafiering och de handlar om motstånd mot att bli underordnad.³⁹

Beskrivningar av skillnad talar om hur den Andre blir till, hur över- och underordning skapas, upprätthålls och förändras. I den meningen kan man tala om att det inte finns någon bestämd skillnad, att skillnad alltid förändras. Stabilitet är något som skapas för att göra subjektet begripligt.⁴⁰ Skillnad inom varje subjekt, som bl.a. Rosi Braidotti talar om i *Kvinnovetenskaplig tidskrifts* temanummer om könsskillnad 2002 som en del av skillnaderna hos den politiska fiktion hon kallar det nomadiska subjektet, är en skillnad som inte rymms inom kategoritänkandet.⁴¹ Skillnad är alltid stadd i förändring och kan uppskjutas eftersom det som skapar mening är beroende av hur de involverade kontexterna och situationerna förhåller sig till varandra. Samtidigt är inte den Andre alltid densamme. Fördelen med att förstå skillnad på detta sätt för en historiker är att det tar historien på allvar. Historien visar hur konstitutionen av den Andre förändras samt att de som positionerats som Andra kan förändra genom att skapa förvirring och ambivalens, och på så sätt överskrida etablerade normer.⁴² Stuart Hall menar att vi därför bör tala om positioneringar istället för identiteter, eftersom begreppet identiteter betecknar något vi är, alltså ett ”fullbordat faktum”.⁴³

Det var med frågan om hur skillnad skapar subjekt som Scott med inspiration av Derrida kom att orientera sig mot dekonstruktionen som metod i historisk forskning. Därmed riktade hon uppmärksamheten på kunskapsproduktionen och sanningsanspråken, alltså på skillnad i sig som studieobjekt, eller rättare sagt meningsproduktion genom skillnad. Könsskillnad skapas i språket och med språk menade hon inte

[o]rd i sin bokstavliga mening utan skapandet av mening genom skillnad. Med genus menar jag inte något så enkelt som sociala roller för kvinnor och män utan hur de artikuleras i specifika kontexter av social förståelse av könsskillnad, Om mening skapas i termer av skillnad (genom explicita och implicita distinktioner av hur något skiljer sig från något annat), då är könsskillnad (som är kulturellt och historiskt föränderligt men alltid verkar vara stabilt och oomtvistligt på grund av referenser till fysiska kroppar) betydelsefullt i att specificera och etablera mening.⁴⁴

Scott menar att språket skapar mening genom skillnad, bl.a. könsskillnad. Här får skillnad en ny betydelse och historiestudierna får ett annat studieobjekt. Medan Scott dekonstruerade skillnad ville andra feminister, som Rose Braiddotti, behålla begreppet könsskillnad för att förstå människors handlande, men tömma det på normativt innehåll, för att som Rita Felski säger i samma nummer av *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, undgå "den lingvistiska idealismens avgrund".⁴⁵ Denna aspekt av feministisk teori vetter mot psykoanalysen och franska feministers interventioner i det tvärvetenskapliga feministiska fältet, närmare bestämt forskare som Luce Irigaray och Julia Kristeva. Jag följer emellertid inte det spåret vidare nu, eftersom det med nödvändighet skulle leda till en annan diskussion än den jag vill föra här.

Tillbaka till genushistorien

I förhållande till sin stora andel av genusforskarna deltar svenska historiker inte så mycket i det tvärvetenskapliga genusvetenskapliga fältet. Framförallt är historia om äldre tid nästan helt frånvarande. Jag vill lägga fram tolkningen att då skillnad förstods i meningen "skilja sig från" och studieobjektet var identitetsskapande och ojämlikhet var genushistoria framgångsrikt inom den tvärvetenskapliga genusforskningen. Men när förskjutningen mot dekonstruktion och förståelse av skillnad som meningsskapande, liksom upplösningen av begreppen kön och genus, upplösningen av könsskillnad och erkännandet av skillnad inom subjekt blev alltmer intressant för den tvärvetenskapliga genusforskningen var det andra discipliner, mer teoretiska, som vitaliserade fältet. Filosofi och litteraturvetenskap kan nämnas i synnerhet. Jag vill emellertid vara tydlig med att *Kvinnovetenskaplig tidskrift* och *Tidskrift för genusvetenskap* under hela perioden publicerat artiklar som täcker alla de perspektiv som diskuterats här. Och även om de teoretiska debatterna kom alltmer i förgrunden för det tvärvetenskapliga genussamtalet under 1990-talet fick vi också en stor mängd mer eller mindre empiriska arbeten kring subjektetskonstituering och representationer av skillnad.

En hel del historiker har varit delaktiga i perspektivförskjutningarna inom de fält som nämnts och som inspirerats av poststrukturalismen. Det är däremot svårt att avgöra om anledningen till att inte fler publicerar sig i tvärvetenskapliga tidskrifter är detta fälts utveckling och teoretiska radikaliserings och att detta förhållande kanske motat bort genushistoriker eller om genushistoriker haft integration inom historiefacket som första val. Sara Edenheim menar att kategorierna kvinna och man fortsätter dominera som tänkta enhetliga subjekt även då studieobjektet är t.ex. kvinnlighetens förändringar.⁴⁶ Men klart är att det finns ett sammanfall mellan de historiska empiriska studiernas frånvaro i tvärvetenskapliga genustidskrifter i både

Sverige och Norge och den teoretiska radikaliserings och förskjutningen.

Jens Rydström hävdar att queerperspektiven definitivt har något att bidra med även till äldrehistorien och att flera historiker i Sverige har demonstrerat detta med framgång.⁴⁷ 2007 publicerade *Scandia* ett nummer som saknar temabeteckning men som uppenbart låter sig representeras som ett nummer med queerperspektiv, innehållande en översikt av queerforskningen i Norden och en empirisk artikel om äldre tid som klart visar att äldrehistoria och queerperspektiv låter sig väl förenas. Henric Bagerius och Christine Ekholst gör en verkligt spännande queertolkning av hur motståndet mot Magnus Erikssons regentskap iscensattes. Referenserna är rikliga till den internationella genusvetenskapliga debatten inom såväl historia som andra discipliner.⁴⁸

Jag håller jag med redaktörerna för *Tidskrift för Kjønnforskning*, Gro Hageman, Jorun Solheim och Åse Røthing, om att både historiefacket och den poststrukturalistiskt inspirerade och dekonstruktiva genusforskningen skulle vara förlorare om de inte gick att förena. Slutligen vill jag framhålla att förskjutningen mot att förstå skillnad som skapande av mening är en förutsättning för att förstå hur ojämlikhet (åter)skapas.⁴⁹

Gender history and interdisciplinary gender research

Given the relative numbers of gender researchers, Swedish historians do not participate much in the interdisciplinary debate in *Tidskrift för genusvetenskap* ('Journal for Gender Studies') – participation meaning either publication in the journal, or a clearly stated position towards the field and references to interdisciplinary studies. Above all, it is historians of earlier periods who are notable by their absence. The same trend is also evident in international gender journals. The article examines the participation of Swedish gender historians in the leading Nordic interdisciplinary gender journal, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* ('Women's Studies Journal'), which in 2007 was renamed *Tidskrift för genusvetenskap*, in the period from the 1980s to 2008. One hypothesis presented by researchers in Norway, who noted that Norwegian gender historians frequently elect to publish in history journals, is that the theoretical radicalisation of gender studies has proved problematic for historians with an empirical focus. They argue that post-structuralism and deconstruction sit ill with the discipline's conservative character. Their hypothesis is considered in this article, in which I also trace changes in the interdisciplinary field as a whole.

In the period in question, *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, and later *Tidskrift för genusvetenskap*, published articles on a vast range of perspectives, reflecting the full span from women's history to the history of gender difference, to difference as the engine of meaning creation. Theoretical debates came

increasingly to the fore in the interdisciplinary gender debate in the 1990s. Once the true import of the subject of “differing from” and the study object in creating identity and inequality had been understood, gender history enjoyed considerable success in interdisciplinary gender research. However, with the shift to deconstructionism and the fuller understanding of difference in creating meaning, the revisiting of terms such as sex, gender, and gender differences, and the acknowledgement that differences within the subject were increasingly interesting for interdisciplinary gender research, it was other, more theoretical, disciplines that vitalized the field. Philosophy and literary history can be singled out. Admittedly, several Swedish gender historians were active in introducing to the field the shifts of perspective inspired by post-structuralism, yet it is evidently the case that there is a correspondence between the absence of historical, empirical studies from interdisciplinary gender journals in both Sweden and Norway, and the theoretical radicalisation of gender studies.

Naturally, publication in interdisciplinary gender journals cannot be taken as the only measure of researchers’ participation in interdisciplinary studies, their knowledge of the interdisciplinary arsenal, or their awareness of cutting-edge international research. Recent articles in historical journals show ample evidence of all this – even on the part of historians of earlier periods. I can only concur with the editors of *Tidskrift för Kjönnforskning*, Gro Hageman, Jorun Solheim, and Åse Røthing, that history on the one hand, and research inspired by post-structuralism and gender deconstructionism on the other, will be the poorer if it proves impossible to combine the two branches of knowledge. Indeed, I would go so far as to state that the realisation that differences create meaning is a necessary precondition for understanding of how inequality is (re)created.

Key words: gender history, interdisciplinary gender research, *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, *Tidskrift för genusvetenskap*, gender difference, meaning creation

Noter

- 1 Inger Elisabeth Haavet, ”Nyskabning og fellesskap – Kjønnshistoriens historie sett gjennom de nordiske kvinnehistorikermøtene”, *Tidskrift för Kjönnforskning* 2009:1–2, s. 110–123. Här skulle jag vilja passa på att rikta ett tack till de anonyma granskarna för konstruktiva synpunkter.
- 2 Camilla Norrbin, *Svensk genusforskning i världen. En bibliometrisk studie av svenska genusforskarens internationella publiceringar*, 2007:4, s. 27–45.
- 3 Norrbin, s. 1–11.
- 4 Haavet, s. 111–112.

- 5 Jennifer Manion, "Historic Heteroessentialism and Other Orderings in Early America", *Signs* 2009:4, s. 981–1003.
- 6 Manion, s. 981–1003.
- 7 Gro Hagemann, Jorun Solheim och Åse Røthing, inledning till *Tidskrift för Kjönnforskning* 2009:1–2.
- 8 Jag arbetade på redaktionen tillsammans med Cristine Sarrimo och Helena Smitt under åren 2007–2009.
- 9 Se även Anna Nordenstam om svenska kvinnotidskrifter: "Fruentimmerspress – en tidskrift för kvinnliga läsare", *Tidskrift för genusvetenskap* (härefter *tgv*) 2009:4, s. 117–122.
- 10 *Kvinnovetenskaplig tidskrift* (härefter *kvt*) 1983:4, Tema "Kvinnligheten som historisk kategori"; *kvt* 1983:2 Tema "Kvinnoforskning i och om Göteborg"; *kvt* 1986:2 Tema "Medeltid kvinnobilder".
- 11 Elisabeth Fox-Genovese, "Att sätta in kvinnohistorien i historien", *kvt*, 1983:4, s. 5–28.
- 12 Marianne Liljeström, "Institutionaliserad heterosexuallitet och undersökning av könssystem", *kvt* 1990:4, s. 18–29. Det är anmärkningsvärt att Jens Rydström inte nämner Liljeström i sin genomgång av de nordiska ländernas bidrag till queerforskningen. Han menar att Margareta Lindholm introducerade Judith Butler i Sverige 1994. Se Rydström, "Att queera historien. Framväxten av ett nordiskt forskningsfält", *Scandia* 2007:2, s. 86–112.
- 13 "Från redaktionen", *kvt* 1994:1, s. 1–2.
- 14 "Från kvinnolitteraturforskning till feministisk litteraturforskning", *kvt* 1994:1, s. 94, 95, 98.
- 15 Pia Laskar, "Ett ord från vår ämnesredaktör. Kön, sexualitet och makt", *kvt* 1998:1, s. 1–7; Eva Borgström, "Queerstudier i USA – och i Sverige?", *kvt* 1998:1, s. 8–22; Marianne Liljeström, "Bortom kön? Om makt och sexualitet", *kvt* 1998:1, s. 23–32; Gunlög Fur, "Gränsöverskridande kvinnor och svenska män. Kön och sexualitet på gränsen mellan samiskt och svenskt i tidigmodern tid", *kvt* 1998:1, s. 49–64.
- 16 Åsa Carlsson, "Subjekt och agentskap. Seyla Benhabib och Judith Butler", *kvt*, 2000:1, s. 5–26.
- 17 Rita Felski, "Skillnadens doxa", *kvt* 2002:4, s. 53–71.
- 18 Paulina de los Reyes, "Folkhemmets paradoxer. Genus och etnicitet i den svenska modellen", *kvt* 2000:2, s. 27–47; Sara Edenheim, "Jakten på det 'queera ögonblicket'. Om det subversiva (o)möjligheter", *kvt* 2003:1, s. 29–46; Monika Edgren, "Att återupprätta äran. Språk, subjekt och sexuellt våld i äldre tid", *kvt* 2004:3, s. 74–90; Helena Tolvhed, "Brassebönor, stålmän och svarta spöken. Idrottande kroppar i *Ses* bevakning av sommar-OS 1948–1980", *kvt* 2005:1; Ulrika Holgersson, "Klass och postmodernism – ett feministiskt val", *tgv* 2008:3–4, s. 63–84.
- 19 Leonore Davidoff, 'Old husbands' tales'. Offentligt och privat i feministisk historia", *kvt* 2001:2.
- 20 Haavet, s. 20.
- 21 William H. Sewell Jr., *Logics of History. Social Theory and Social Transformation*, Chicago 2005, s. 27.
- 22 Maria Mies, "Kvinnlig livs- och samtidshistoria", *kvt* 1984:1, cit. s. 13 (min övers.).
- 23 Sheila Rowbotham, *Hidden from History. Rediscovering Women in History from the 17th Century to the Present*, New York 1973/1976, s. xvii (min övers.).
- 24 För en diskussion om ståndpunktsteoretiska positioner och kritiken som riktats mot dem se Caroline Ramzanoglu och Janet Holland, *Feminist Methodology. Challenges and Choices*, London 2002/2008, s. 63–75.
- 25 "Från redaktionen", *kvt* 1989:3–4.
- 26 Kate Millet, *Sexual Politics*, Urbana 1969/2000; Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex. The Case for Feminist Revolution*, New York 1970.
- 27 Denise Riley, *Am I that name? – Feminism and the Category of 'Women' in History*, Basingstoke 1988.

- 28 Kathleen Wilson, *The Island Race. Englishness, Empire and Gender in the Eighteenth Century*, London 2003, s. 1–54.
- 29 Wendy Brown, "Särade förbindelser", *Fronesis* 2002:6–7, s. 223. För exempel, se Sara Edenheim, "Närvåldet blir en del av jaget", i *Kvinnor och våld. En mångtydig historia*, (red.) Eva Österberg och Marie Lindstedt Cronberg, Lund 2005a; Monika Edgren, "Att återupprätta äran. Språk, subjekt och sexuellt våld i äldre tid", *kv* 2004:3, s. 74–90; Monika Edgren, "Förtryckets komplexitet. Om behovet av nya analysverktyg inom arbetarhistorien", *Scandia* 2008:1.
- 30 Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips, *Diskursanalys som teori och metod*, Lund 2000, s. 44–47.
- 31 Rydström, s. 86–112.
- 32 bell hooks, *Ain't I a Woman. Black Women and Feminism*, London 1982.
- 33 Kimberlé Crenshaw, "Mapping the Margins. Intersectionality, Identity Politics and Violence against Women of Color", i *The Public Nature of Private Violence*, (red.) Martha Albertson Fineman och Rixanne Mykitiuk, New York 1994, s. 93–118.
- 34 Nira Yuval-Davis, "Gender Mainstreaming och intersektionalitet", *kv*, 2005:2–3, s. 23; Paulina de los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari, *Maktens (o)lika förklådnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige. En festskrift till Wuokko Knocke*, Stockholm 2002; Nina Lykke, "Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen", *kv* 2003:1; Paulina de los Reyes och Diana Mulinari, *Intersektionalitet*, Stockholm 2004.
- 35 Lykke, s. 50.
- 36 Leslie McCall, "Intersektionalitetens komplexitet", *kv* 2005:2–3, s. 35.
- 37 Doreen Massey, *Space, Place and Gender*, Minneapolis 1994.
- 38 Se t.ex. Trin T. Minhä, "Olikhet: särskilt för kvinnor i tredje världen", i *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*, (red.) Catharina Eriksson, Maria Eriksson Baaz och Håkan Thörn, Nora 1999, s. 215–229. Se också Felski, s. 62–64.
- 39 Ramazanoglu och Holland, s. 108 (min övers.).
- 40 Se diskussionen om subjektiveringsprocesser i Sara Edenheim, *Begärets lagar. Moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*, Eslöv 2005b.
- 41 Rosi Braidotti, *Nomadic Subjects. Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*, New York 1994.
- 42 Judith Butler, *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of 'Sex'*, New York 1993, s. 121–140.
- 43 Stuart Hall, "Kulturell identitet och diaspora", i *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*, (red.) Catharina Eriksson, Maria Eriksson Baaz och Håkan Thörn, Nora 1999, s. 231.
- 44 Joan W. Scott, "On Language, Gender, and Working-Class History", i *Gender and the Politics of History*, New York 1988, s. 55.
- 45 Braidotti, särskilt kapitel 8 där Braidotti diskuterar det nomadiska projektet som visserligen bygger på könsskillnad, men är bas för omdefiniering av feministisk subjektivitet. Se även Felski som menar att könsskillnadsteorin inte bara bekräftar skillnad, om än utan innehåll, den tenderar dessutom att göra feminismen till en herreteori som subsumerar annan skillnad. Felski, s. 58ff.
- 46 Edenheim 2005a, s. 321–338. Edenheim tror att orsaken till att definitionen av kategorin kvinna inte genomgått någon förändring eller problematisering dels har att göra med att historiematerialet är konservativt, dels att forskarna identifierat sig med objekten för studierna, s. 325.
- 47 Rydström, s. 93.
- 48 Henric Bagerius och Christine Ekholst, "En olydig sodomit. Om Magnus Eriksson och det heteronormativa regentskapet", *Scandia* 2007:2, s. 7–38.
- 49 Se t.ex. Monika Edgren, "Förtryckets komplexitet. Om behovet av nya analysverktyg inom arbetarhistorien" i *Scandia* 2008:1, s. 63–82.